

O. GRZEGORZ ADAMUS OFM*

MYSTERIUM PAUPERTATIS ŚW. FRANCISZKA
W ŚWIETLE TEKSTÓW KAJETANA ESSERA

Dla św. Franciszka i jego braci ubóstwo było jedną z charakterystycznych cech determinujących ich życie zarówno wspólnotowe, jak indywidualne. Taki sposób życia nie był wyjątkowy, ponieważ na przełomie XII i XIII w. na terenie Włoch idea ubóstwa była praktykowana przez liczne grupy o charakterze religijnym. Wystarczy wspomnieć o waldensach czy o ruchach braci i sióstr beginek i begardów.

Praktykowanie ubóstwa franciszkańskiego nie było celem samym w sobie, lecz sposobem, drogą naśladowania Chrystusa i formą wyrażania miłości do Stwórcy. Nie było również sprzeciwem wobec hierarchii kościelnej, której w czasach św. Franciszka zarzucano zbyt pławienie się w bogactwie. Było autentyczne, radykalne, praktykowane w posłuszeństwie do Kościoła i w miłości do wszystkich braci i sióstr, również tych najbardziej zamożnych¹:

Upominam ich i zachęcam, aby nie gardzili i nie sądzili ludzi ubranych w miękkie i barwne szaty, spożywających wyszukane potrawy i napoje, lecz niech każdy raczej samego siebie sądzi i sobą gardzi².

Dla Franciszka i jego pierwszych braci praktykowanie ubóstwa było naśladowaniem życia samego Syna Bożego, który „[...] nie ma miejsca, gdzie by głowę

* Grzegorz Adamus (o. Melchior OFM) – doktorant Instytutu Teologii Duchowości Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu.

¹ K. ESSER. *Origini e inizi del movimento e dell'Ordine Francescano*. Milano 2009 s. 226-227.

² FRANCISZEK Z ASYŻU ŚW. *Reguła zatwierdzona* [dalej: 2Reg]. W: *Źródła franciszkańskie*. Red. R. Prejs. Kraków 2005 rozdz. 2.

mógł oprzeć” (Łk 9,58), oraz życia apostołów. Franciszek inspirowany tekstami biblijnym, dążąc do doskonałości ewangelicznej, ogołocił się zupełnie, poddając swoje życie opatrności Bożej:

Jeśli chcesz być doskonały, idź, sprzedaj, co posiadasz, i rozdaj ubogim, a będziesz miał skarb w niebie. Potem przyjdź i chodź za Mną! (Mt 19,21)

Symbolicznym wyrazem całkowitego oddania się pod opiekę Ojca w niebie i wyrzeczenia się wszystkiego było wydarzenie publicznego obnażenia się św. Franciszka przed sądem bp. Gwidona i oddanie własnego ubrania swojemu ojcu ziemskiemu Piotrowi Bernardone³.

Ubóstwo, jako integralna część życia braci mniejszych, znalazło swoje oryginalne opracowanie w publikacjach naukowych franciszkanina, profesora o. Kajetana Essera. Próbuje on na podstawie dziedzictwa zawartego w *Źródłach franciszkańskich* zdefiniować, na czym polegało ubogie życie założyciela Zakonu Braci Mniejszych i jego naśladowców.

Praca ma zatem na celu prezentację koncepcji ubóstwa praktykowanego przez św. Franciszka i pierwszą wspólnotę asyjską, odczytanej i zinterpretowanej w naukowym studium franciszkańskim prowadzonym przez o. Essera. Sposób przedstawiania przez niego ubóstwa franciszkańskiego oraz sugestie, które rodzą się podczas lektury publikacji, prowokują czytelnika do przeprowadzenia analizy dotyczącej oryginalności ubóstwa braci mniejszych w początkach wspólnoty zakonu franciszkańskiego.

Przedmiotem niniejszej pracy jest nie tylko prezentacja ubóstwa franciszkańskiego widzianego w świetle tekstów o. Essera, lecz próba analizy tego, co autor studiów o św. Franciszku zakłada – oryginalności koncepcji ubóstwa w życiu św. Franciszka i jego najbliższych naśladowców. W tym celu niezbędne jest odniesienie się do tych koncepcji ubóstwa, które były znane Biedaczynie z Asyżu i w swojej istocie integralne z ubóstwem franciszkańskim.

1. UBÓSTWO ZEWNĘTRZNE

Pisma św. Franciszka dostarczają czytelnikowi wielu informacji dotyczących ubóstwa zewnętrznego, którego praktykowanie zostało zalecone przez niego w wielu sektorach życia braci mniejszych. Podstawową zewnętrzną cechą ubóstwa, często wzmiankowaną w pismach św. Franciszka, a nakazaną w Regułach, był zakaz całkowitego używania pieniędzy. Ten przepis był w sposób surowy przestrzegany przez samego św. Franciszka i jego pierwszych braci⁴. Podstawowym źródłem

³ BONAWENTURA ŚW. *Życiorys większy świętego Franciszka z Asyżu*. W: *Źródła franciszkańskie*. Red. R. Prejs. Kraków 2005 s. 846.

⁴ L. BRACALONI. *Nella spiritualità francescana. Regola di povertà*. Firenze 1939 s. 17.

utrzymania była praca rąk własnych, za którą żaden z nich nie mógł domagać się zapłaty pieniężnej. Kiedy zapłata za pracę – czy to w formie jedzenia, czy ubrania – nie wystarczała, aby zaspokoić podstawowe potrzeby wspólnoty, bracia mogli zbierać jałmużnę, co było w ich życiu dość częstą praktyką. Św. Franciszek zachęcał ich i dodawał im odwagi, aby w sytuacji konieczności nie wstydzili się o nią prosić. Jako przykład stawiał samego Chrystusa, który był ubogi i też żył z datków ofiarowanych Mu przez spotkanych ludzi. W ten sposób przypominał braciom, że jałmużna jest udziałem najuboższych, a do takich zaliczała się wspólnota braci mniejszych⁵.

Kolejnym widocznym znakiem zewnętrznego ubóstwa był ubiór, który wskazywał na niski status materialny braci w społeczeństwie. Św. Franciszek umieścił w swoich pismach jasne przepisy dotyczące ubioru. Bracia mieli ubierać się w sposób ubogi, tzn. mieli mieć tylko jedną tunikę, którą mogli łątać od wewnątrz i od zewnątrz, podobnie jak to robili ludzie ubodzy w tamtych czasach. W solidarności z biednymi nie mogli nosić butów tylko sandały i tylko w razie wielkiej konieczności mogli posiadać drugą tunikę⁶. Nigdy też nie powinni byli jeździć konno. Korzystanie z konnego transportu stawiało brata mniejszego wśród posiadających bogactwo i władzę. Ludzie ubodzy za czasów św. Franciszka przemieszczali się pieszo⁷.

Praktykowanie zewnętrznego ubóstwa przez św. Franciszka i pierwszych braci domagało się od nich ustosunkowania do różnego rodzaju budynków czy kościołów, które otrzymywali pod opiekę. Sam Franciszek wyrażał troskę o poszanowanie miejsc kultu religijnego, co pokazał odbudowując kościół San Damiano czy małą Porcjunkulę. Kategorycznie jednak sprzeciwiał się przyjmowaniu przez braci na własność jakichkolwiek nieruchomości, czy to domu, czy kościoła, czy konwentu. Początkowo mała grupa braci skupiona wokół miasta Asyż żyła bez stałego miejsca zamieszkania. Były miejsca, w których bracia spotykali się na modlitwę, wymianę doświadczeń, dzielenie się słowem, ale nie były one własnością żadnej wspólnoty braci mniejszych. Wraz z rozwojem struktur zakonu pierwotny nakaz o nieprzyjmowaniu własności uległ pewnym transformacjom. Bardzo szybko rosła liczba braci w różnych krajach świata. Wielu z nich żyło w warunkach

⁵ F. ACCROCCA. *La Trinità negli scritti di Francesco d'Assisi*. W: *La liberazione dei «captivi» tra Cristianità e Islam. Oltre la Crociata e il Jihad: tolleranza e servizio umanitario. Atti del Congresso interdisciplinare di studi storici (Roma, 16-19 settembre 1998) organizzato per l'VIII centenario dell'approvazione della regola dei Trinitari da parte del Papa Innocenzo III il 17 dicembre 1998-15*. Red. G. Cipollone. Città del Vaticano 2000 s. 428.

⁶ K. ESSER. *Mysterium Paupertatis. L'ideale della povertà in S. Francesco d'Assisi*. W: *Temî spirituali*. Red. K. Esser. Milano 1981 s. 70.

⁷ TENŽE. *Rule and Testament of St. Francis. Conferences to the modern followers of Francis*. Chicago – Illinois 1977 s. 38. Korzystanie z transportu konnego, nawet w przypadku choroby lub konieczności, rodziło wiele kontrowersji wśród braci. Tak było w przypadku brata Eliasza, najbliższego towarzysza św. Franciszka. Zob. P. MESSA. *Frate Elia. Da Assisi a Cortona. Storia di un passaggio*. Cortona 2005 s. 44.

klimatycznych odmiennych od tych we Włoszech. W niektórych miejscach z powodów klimatycznych wręcz niemożliwe było życie bez konwentu. Pojawiła się więc konieczność posiadania domów. Św. Franciszek, rozumiejąc taką potrzebę, w ostatnich latach swojego życia pozwolił braciom przyjmować kościoły i klasztory, jednak tylko takie, które odpowiadały duchowi ubóstwa franciszkańskiego⁸.

Dla Franciszka doskonałe ubóstwo było komponentem koniecznym naśladowania Chrystusa. Dlatego ktokolwiek chciał wstąpić do wspólnoty braci mniejszych musiał w sposób kategoryczny podporządkować się Regule zakonu, która nakazywała zrzeczenie się własności. Sposób pozostawienia rzeczy był w kompetencjach kandydata. Kandydat był totalnie wolny i mógł darować je komu chciał⁹.

2. UBÓSTWO WEWNĘTRZNE

Ubóstwo zewnętrzne rozpoznawalne w życiu św. Franciszka istniało w symetrii do ubóstwa wewnętrznego. Jak ubóstwo zewnętrzne charakteryzował dystans do rzeczy materialnych, tak ubóstwo wewnętrzne określone było poprzez odrzucenie „własności” należącej do sfery niematerialnej dotyczącej intelektu, woli, emocji czy uczuć. Sposób ogołocenia wewnętrznego często wydawał się negacją jakiegoś dobra, daru.

W rzeczywistości „negacja dobra” prowadziła do zmiany sposobu myślenia, oczyszczenia i nawrócenia brata, który błędnie był przekonany, że dar, który otrzymał i którym się posługiwał, był jego własnością, jego zdolnością wypracowaną własnymi siłami, a nie łaską otrzymaną od Boga. W takim kontekście ogołocenie, a co za tym idzie ubóstwo wewnętrzne, dotyczyło niekiedy odrzucenia realizacji własnych pragnień, zaprzestania dalszego kształcenia się, pozostawienia jakiegoś dzieła, nawet najbardziej szlachetnego. Brat prawdziwie ubogi wewnętrznie był przekonany, że nie posiada nic, wszystko zostało mu dane jak jałmużna dla jałmużnika¹⁰.

Myśl św. Franciszka o odrzuceniu własności niematerialnej została rozwinięta przez o. Kajetana Essera, który opierając się na wydarzeniach biblijnych Nowego Testamentu, widzi w faryzeuszach postawę przeciwną ubóstwu wewnętrznemu. Faryzeusz myślący tylko o sobie samym i o własnych korzyściach symbolicznie reprezentuje zakonnika, który jest pełen egoizmu i miłości własnej. Faryzeusz wydawał się zewnętrznie bardzo pobożny, ale zbyt ufną we własne dzieła i swoją sprawiedliwość wyłączała go z uczestnictwa we wspólnocie ubogich w duchu. To samousprawiedliwienie siebie doprowadziło do zamknięcia się na działanie Boga,

⁸ G. MERLO. *Nel nome di san Francesco. Storia dei frati Minori e del francescanesimo sino agli inizi del XVI secolo*. Padova 2003 s. 61-62.

⁹ 2Reg rozdz. 2.

¹⁰ ESSER. *Mysterium Paupertatis* s. 72-74.

na Jego przebaczenie. Do osób, które wierzyły w „samo zbawienie”, łaska Boga nie mogła dotrzeć, ponieważ zatraciły one charakter wewnętrznego ubóstwa. Widoczne jest na kartach Nowego Testamentu, że Pan bez problemu nawiązywał dobrą relację ze skruszonym grzesznikiem, natomiast trudno było mu nawiązać ją z tymi, którzy zdawali się być najpobożniejszymi w Izraelu. Z powodu ich pychy i samousprawiedliwienia nie mogli być ubogimi w duchu i nie mogli przyjąć królestwa Bożego¹¹.

Zakonnik „widziany z zewnątrz” mógł wydawać się bardzo religijny, ponieważ przestrzegał godzin modlitw brewiarzowych, zachowywał post i umartwiał swoje ciało. Wszystkie te akty religijne wykonywał jednak po to, aby ludzie uznali go za pobożnego. Chciał zaimponować ludziom, zamiast wejść w prawdziwą i autentyczną relację z Bogiem¹².

Pytanie zadane św. Franciszkowi przez Boga, „komu wolisz służyć: Panu czy słudze?”, było pytaniem o dokonanie wyboru pomiędzy chwałą ludzką a drogą ubóstwa wewnętrznego. Pan jest doskonały w swoim działaniu i dobry w swoim słowie, sługa zaś jest jeszcze niedoskonały. W ten sposób sługa symbolizował próżną chwałę przed ludźmi, zakonnika, który służył własnemu egoizmowi. Kogoś, kto spoglądał tylko na dzieła, których dokonał. Ten, kto wybrał Pana, odrzucał własne „ja” i zadawał śmierć egoizmowi, szukając realizacji woli Boga. Zakonnik ubogi w duchu to ten, który myślał i działał dla Boga. Nie koncentrował się na sobie samym i nie podążał jedynie za własnymi pragnieniami czy własną wolą. Rozpознаwał swoją niewystarczalność i podążał za Panem.

Postawa pychy i braku ubóstwa wewnętrznego była szybko rozpoznawana pośród braci, a jej papierkiem lakmusowym było napomnienie św. Franciszka:

Błogosławieni ubodzy duchem, bo do nich należy królestwo niebieskie (Mt 5,3). Wielu jest takich, którzy oddając się gorliwie modlitwom i obowiązkom, nękają swe ciała licznymi postami i umartwieniami, lecz z powodu jednego tylko słowa, które zdaje się być krzywdą dla ich ciała, lub z powodu jakiejś rzeczy, której się ich pozbawia, wzbudzają się i wpadają w gniew. Ci nie są ubodzy duchem. Kto bowiem jest rzeczywiście ubogi duchem, ten nienawidzi siebie samego (por. Łk 14,26) i kocha tych, którzy uderzają go w policzek (por. Mt 5,39)¹³.

To napomnienie było metaforycznym lustrem każdego brata, który uważał się za ubożego w duchu. Dość precyzyjnie Franciszek opisuje postawę, która wykluczała z grona ubogich¹⁴.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

¹³ FRANCISZEK Z ASYŻU św. Napomnienia. W: *Źródła franciszkańskie*. Red. R. Prejs. Kraków 2005 s. 202.

¹⁴ K. ESSER. *Le ammonizioni di San Francesco*. Roma 1974 s. 193-202.

3. UBÓSTWO FRANCISZKAŃSKIE W RELACJI DO ŚLUBU UBÓSTWA W REGULE ŚW. BENEDYKTA I W REGULE ŚW. JANA DE MATHA

Mowy św. Franciszka, przytoczone przez jego biografów w życiorysach, ukazywały oryginalność koncepcji ubóstwa praktykowanego przez niego. Bóg dał wszystkie rzeczy do dyspozycji człowieka, aby mógł ich używać, ale tylko tytułem pożyczki. Nic nie należało do zakonnika, a co więcej – tracił on wszelkie prawo do „pożyczonych rzeczy”, kiedy spotkał kogoś bardziej uboższego od siebie. Miał moralny obowiązek oddać je osobie uboższej. Św. Franciszek w sposób spontaniczny obdarowywał osoby ubogie tym, co miał do dyspozycji: płaszczem, tuniką, książką, a nawet przedmiotami znajdującymi się na ołtarzu. Dla niego spotkanie z człowiekiem ubogim to spotkanie z samym Chrystusem. Dla Chrystusa stawał się on ubogi i dla miłości do Chrystusa ofiarował wszystko, co miał do dyspozycji uboższemu od siebie. Motorem jego działania zawsze pozostawała miłość¹⁵.

Ubóstwo benedyktyńskie pod wieloma względami różniło się od ubóstwa franciszkańskiego. Św. Benedykt w swojej Regule ani razu nie wspominał o zakazie używania pieniędzy¹⁶. Co więcej, podkreślał, że mnich, który sprzedaje własne produkty, nie może żądać za nie zapłaty większej, niż się należy. Nie może kierować się chciwością, ale ma sprzedawać produkty po sprawiedliwej, niewygórowanej cenie, „[...] aby we wszystkim Bóg był uwielbiony” (RBen rozdz. 57).

Sposób utrzymywania się mnichów i braci we wszystkich trzech Regułach: franciszkańskiej, benedyktyńskiej i trynitarzy, wskazywał na pracę własnymi rękoma. W rozdziale 48. swojej Reguły św. Benedykt ustanowił bardzo precyzyjnie czas pracy, czas odpoczynku i czas modlitwy. Tak usystematyzowany dzień miał wykluczyć wszelką próżność i lenistwo, które było nieprzyjacielem duszy. Praca była głównym środkiem utrzymania mnichów. Opat miał pieczę nad całą własnością monasteru. Decydował o przeznaczeniu dochodów otrzymanych za pracę, w jaki sposób i w jakiej ilości miały być one dystrybuowane na rzeczy konieczne dla życia mnichów¹⁷.

Reguły św. Franciszka, podobnie jak Reguła św. Benedykta i św. Jana de Matha, były zgodne, że praca jest konieczna, aby uniknąć próżności i lenistwa – nieprzyjaciela duszy. Jan de Matha nakazywał, aby każdy brat, czy to laik, czy kapłan, miał stałe zajęcie. Jeśli ktoś nie chciał pracować, a był w stanie, był zobligowany do opuszczenia zakonu. Praca braci trynitarzy przynosiła dochody, które miały trojaki przeznaczenie. Jedna z trzech części oddawana była na utrzymanie

¹⁵ TENŻE. *Origini e inizi del movimento e dell'Ordine Francescano* s. 226-227.

¹⁶ SAN BENEDETTO DA NORCIA. *La Regola. Testo integrale latino-italiano. Introduzione e commento di Georg Holzherr*. Edizione italiana a cura delle Monache Benedettine dell'Abbazia Mater Ecclesiae. Isola San Giulio (Casale Monferrato) Piemme 1999 [dalej: RBen] rozdz. 1-73.

¹⁷ *Tamże* rozdz. 48.

braci. Pozostałe dwie wspomagały dzieła miłosierdzia: utrzymanie szpitali, uwalnianie niewolników, jeńców wojennych i więźniów. Reguła Jana de Matha pozwalała braciom używać pieniędzy, ale wymagała od nich, aby duża ich część była przeznaczana na dzieło wyzwolenia osób z niewoli¹⁸.

Dla św. Franciszka praca była środkiem zwalczania grzechu lenistwa, jednak w swojej Regule umieszcza on przepis, który stawia pewne granice dla pracy:

Bracia, którym Pan dał łaskę pracowania, niech pracują gorliwie i sumiennie, tak aby wyzbywszy się próżnowania, nieprzyjaciela duszy, nie zgasili ducha świętej modlitwy i pobożności, któremu powinno służyć wszystko doczesne¹⁹.

Według niego praca nie mogła zastąpić czasu modlitwy i spotkania z Bogiem, ani też zajęcie brata nie mogło być przeciwne zbawieniu duszy:

Wszyscy bracia, w jakichkolwiek miejscach przebywają u kogoś, aby służyć albo pracować, nie mogą być rządcami ani urzędnikami, ani obejmować stanowisk kierowniczych w domach, gdzie służą. Niech nie przyjmują funkcji, która spowodowałaby zgorzenie lub «wyrządziłaby szkodę ich duszy» (por. Mt 8,36). Lecz niech będą mniejsi i poddani wszystkim, którzy przebywają w tym samym domu. A bracia, którzy znają się na pracy, niech pracują wykonując ten sam zawód, którego się nauczyli, jeśli to nie szkodziłoby zbawieniu duszy i mogłoby być uczciwie wykonywane²⁰.

Ubóstwo miało wpływ na różne sektory życia zakonników i predysponowało ich do zawierzenia się opatrności Bożej. Solidaryzowało ich z tymi, którzy często odrzuceni przez społeczeństwo znajdowali się na marginesie życia społecznego. Bracia przybliżali się do nich, nie tylko pomagając im pracą rąk własnych, ale przyjmując również ich sposób ubioru. Św. Franciszek nakazywał, aby nosili ubiór z najtańszego, niebarwionego płótna, które mogli własnoręcznie naprawiać, a na nogi nakładali powszechnie używane w tamtych czasach i klimacie sandały²¹. W tym samym duchu Jan de Matha polecił ubierać się trynitarzom w odzież, którą charakteryzowała skromność i prostota. Zdefiniował on bardzo precyzyjnie kolor i typ ubrania: odzież miała być biała i wykonana z lnu. Każdy miał pozwolenie na posiadanie jednego futra i spodni²². Św. Benedykt pragnął dać mnichom ubrania odpowiednie do warunków klimatycznych, w jakich żyli. Mogli oni posiadać dwie tuniki, z założeniem, że nieważny był ich kolor i jakość materiału. Za

¹⁸ MATHA J. DE. *Trinitarian Rule of 1198, in The Trinitarians' Rule of Life*. Text of six principal editions. Transcribed and edited by J.J. Gross. Rome 1983 [dalej: RT] rozdz. 1-40.

¹⁹ 2Reg rozdz. 5.

²⁰ FRANCISZEK Z ASYŻU św. *Reguła niezatwierdzona* [dalej: 1Reg]. W: *Źródła franciszkańskie*. Red. R. Prejs. Kraków 2005 rozdz. 7.

²¹ ESSER. *Mysterium Paupertatis* s. 70.

²² RT rozdz. 6.

właściwy rodzaj odzieży dla mnichów był odpowiedzialny opat. Tylko w przypadku podróży mnich miał prawo założyć ubranie lepszej jakości i mógł nosić buty.

Zarządzanie dobrami i nieruchomościami przez opata benedyktyńskiego było formą całkowicie odmienną od tej, do której pretendował św. Franciszek. Praktyka ubóstwa franciszkańskiego od samego początku zakładała rezygnację z używania pieniędzy i nie akceptowała posiadania własności, szczególnie nieruchomości w postaci klasztorów czy kościołów. Jakub z Vitry – autor niektórych tekstów przytaczanych w *Źródłach franciszkańskich* – w swoim dziele *Historia Occidentalis* wspominał o tym, że bracia znajdowali schronienie u wiernych, którzy czuli się szczęśliwi, kiedy słudzy Boga akceptowali ich gościnność i ich jałmużnę. Bracia przemieszczali się z miejsca na miejsce, korzystając z dobroci ludzi, którzy przyjmowali ich pod swój dach²³.

Dla św. Benedykta właściwym miejscem przebywania mnicha był monastyr. To przekonanie zostało wyrażone poprzez ślub stałości miejsca, który św. Benedykt ustanowił dla swoich braci. Twierdził on, że mnich nie był włóczęgą na tym świecie, lecz miał swoje stałe miejsce pobytu. Był pielgrzymem, ale w drodze duchowej do Chrystusa. To przekonanie, tak różne od Franciszkowego, zostało ukształtowane innymi okolicznościami i czasem, w którym obaj założyciele zakonów żyli. O ile dla św. Benedykta miejscem doskonalenia mnicha i ucieczki od świata był monastyr, o tyle dla św. Franciszka cały świat był „klasztorem”²⁴.

Reguła trynitarzy od początku przewidywała konstruowanie domów dla braci i posiadanie kościołów. Każdy ich kościół nosił tytuł Świętej Trójcy. Jan de Matha uważał za właściwe, aby zakonnicy prowadzili parafię:

Wszystkie kościoły tego Zakonu będą posiadały tytuł Świętej Trójcy i będą budowane według prostego planu²⁵.

Bracia mogą mieć w jednym pomieszkaniu trzech duchownych i trzech świeckich. A oprócz nich będzie jeden, który będzie prokuratorem, ale on nie będzie się nazywał prokuratorem, ale ministrem, jak powiedziane jest, będzie się nazywał brat N., minister domu Świętej Trójcy, któremu bracia są obowiązani przyrzec i wypełniać wobec niego posłuszeństwo²⁶.

Ślub ubóstwa miał wpływ na sposób podróżowania zakonników. Bracia trynitarze i bracia mniejsi nie mogli jeździć konno. Taka norma zawarta w Regule Jana de Matha i w Regule św. Franciszka wskazywała na ich niski status społeczny i solidarność z osobami najuboższymi.

²³ GIACOMO DA VITRY. *L'Ordine e la predicazione dei frati Minori*. W: *Fonti Francescane*. Red. E. Caroli. Padova 2004 s. 2225; ESSER. *Origini e inizi del movimento e dell'Ordine Franciscano* s. 228.

²⁴ RBen rozdz. 1; URIBE ESCOBAR F. *Strutture e specificità della vita religiosa secondo la regola di s. Benedetto e gli opuscoli di s. Francesco D'Assisi*. Roma 1979 s. 143-146.

²⁵ RT rozdz. 3.

²⁶ *Tamże* rozdz. 4.

RT rozdz. 9.	1Reg rozdz. 15.	2Reg rozdz. 3.
Niechaj nie wsiadają na konie, ani niech ich nie mają, wolno im dosiadać jedynie osłów, zarówno darowanych lub wypożyczonych, albo otrzymanych z własnego chowu.	Nakazuję wszystkim moim braciom zarówno klerykom, jak i nie-klerykom, będącym w drodze lub przebywającym w jakimś miejscu, aby nie trzymali żadnego zwierzęcia u siebie ani u innych, ani w jakiś inny sposób. ² I jeśli nie zmusza ich do tego choroba lub ważna potrzeba, nie wolno im jeździć konno.	I jeśli nie zmusza ich do tego oczywista konieczność lub choroba, nie powinni jeździć konno.

Reguły braci mniejszych pozwalały bratu na jazdę konno w przypadku choroby lub w razie wielkiej konieczności. Ten wyjątek od reguły ukazuje empatię św. Franciszka wobec potrzebujących, a w szczególności wobec braci chorych. Chorzy zawsze wzbudzali w nim miłosierdzie i traktowani byli przez niego ze specjalną troską i przywilejami. Św. Franciszek uważał, że chory brat był błogosławieństwem dla wspólnoty:

Błogosławiony sługa, który tak kochałby swego brata chorego, który nie może mu oddać przysługi, jak kocha zdrowego, który może mu pomóc²⁷.

Przedstawione powyżej fragmenty Reguł św. Franciszka i Jana de Matha, oprócz wspólnej reguły zakazu podróżowania konno, wykazywały różnicę w korzystaniu z dóbr ziemskich. Sprawa dotyczyła inwentarza. Przy konfrontacji obu tekstów (RT rozdz. 9 i 1Reg rozdz. 15) widoczne jest, że autor Reguły trynitarzy pozwalał braciom hodować zwierzęta, które służyły konkretnej wspólnotie braterskiej. Zaś Reguła franciszkańska w sposób kategoryczny zabraniała hodowli zwierząt domowych, pod jakimkolwiek pretekstem i w jakimkolwiek miejscu. To absolutne ubóstwo praktykowane przez braci mniejszych i brak zabezpieczeń na życie doczesne powadziło do całkowitego zaufania Bogu Ojcu, który zostawił zapewnienie o tym, że wie, co człowiekowi jest potrzebne (por. Mt 6,31-33).

Przyjęcie ubożego stylu życia braci trynitarzy, braci mniejszych czy mnichów benedyktyńskich wymagało od kandydatów uregulowania spraw dotyczących ich własności. Reguła św. Benedykta wskazywała dwie możliwości pozbycia się dóbr: przekazanie ich ubogim albo monasterowi. Przyszły mnich nie mógł zostawić sobie nawet najmniejszej części swojej własności²⁸. Proces regulacji własności

²⁷ Np s. 205.

²⁸ RBen rozdz. 58, 24.

kandydata do zakonu trynitarzy przebiegał w odmienny sposób niż u kandydatów do zakonu benedyktynów i braci mniejszych. Przez rok kandydat służył Bogu w zakonie trynitarzy, żyjąc na własny koszt. Mógł posiadać własną odzież i rzeczy osobiste. Ze strony zakonu miał zapewniony podstawowy wikt. Po roku był przyjmowany do zakonu i jeśli chciał, mógł mu ofiarować swoje dobra²⁹.

ZAKOŃCZENIE

W powyższej pracy została zdefiniowana koncepcja ubóstwa franciszkańskiego, realizowanego w sposób wewnętrzny i zewnętrzny przez św. Franciszka i tych, którzy wraz z nim praktykowali sposób życia według rad ewangelicznych. Dostrzegalna jest tu zależność pomiędzy ubóstwem wewnętrznym a zewnętrznym. Ubóstwo zewnętrzne było bowiem odzwierciedleniem postawy wewnętrznego ogołocenia zakonnika.

Ślub ubóstwa dla św. Franciszka był wyborem, który w konsekwencji zakładał rezygnację z posiadania własności materialnej i odrzucenie wszystkiego, co może w jakiś sposób dać poczucie bezpieczeństwa oparte na ludzkich kalkulacjach. Ubóstwo wewnętrzne sprawiało, że św. Franciszek nie kierował się pragnieniami dyktowanymi przez „ciało”, ale zanurzając się w tym, co duchowe, usilnie szukał realizacji woli Boga, odrzucając własny plan na życie. „Bóg mój i wszystko moje” – wołał św. Franciszek. Rozumiał, że przeżywane ubóstwo wewnętrzne ma swoje źródło w naśladowaniu uniżenia się Syna Bożego, który stał się człowiekiem. W Jego wcieleniu widział wzór ubóstwa wewnętrznego, a w Eucharystii pokorę, z którą Syn Boży całkowicie oddał się w ręce ludzi³⁰.

Zestawienie koncepcji ubóstwa rodzin zakonnych franciszkańskiej, trynitarzy i monastycznej benedyktynów oraz szczegółowa analiza niektórych fragmentów ich Reguł dały podstawy do odpowiedzi na pytanie postawione w tej pracy, dotyczące oryginalności ślubu ubóstwa praktykowanego przez św. Franciszka i jego pierwszych naśladowców. Choć koncepcja ubóstwa dla rodziny franciszkańskiej, benedyktyńskiej i trynitarzy jest w swej istocie wspólna, to jednak różnice w jej praktykowaniu dały podstawy do twierdzenia, że każda z nich ślub ubóstwa przeżywała na „swoją własny oryginalny sposób”.

Oryginalność ślubu ubóstwa przeżywanego przez św. Franciszka i jego pierwszych naśladowców, założona w studium franciszkańskim o. Kajetana Essera, potwierdziła się w zestawieniu z innymi koncepcjami ubóstwa przeżywanego we wspólnotach zakonnych i monastycznych. Oprócz wspólnej koncepcji ubóstwa wspólnot zachowujących rady ewangeliczne, istnieją elementy charakterystyczne

²⁹ RT rozdz. 31.

³⁰ ESSER. *Mysterium Paupertatis* s. 72-74.

dla każdej z nich. Te subtelne różnice w przeżywaniu ślubu ubóstwa uprawniają do tezy założonej przez o. Essera wskazującej na oryginalność franciszkańskiego ślubu ubóstwa.

Franciszkański ślub ubóstwa znaczył ogołocenie wewnętrzne i zewnętrzne w sposób całkowity, tak aby każdy brat, żyjąc na tym świecie, swoją ufność całkowicie pokładał w Bogu, a nie ufał ludzkim zabezpieczeniom, troszcząc się zbytnio o dzień jutrzejszy. Św. Franciszek podsumował ideał *sine proprio* za pomocą krótkiego, trafnego zdania zawartego w liście skierowanym do całego zakonu:

Nie zatrzymujcie więc niczego z siebie dla siebie, aby was całych przyjął Ten, który cały się wam oddaje³¹.

MYSTERIUM PAUPERTATIS OF ST. FRANCIS IN THE LIGHT OF KAJETAN ESSER'S TEXTS

S u m m a r y

The spirit of poverty was an integral part of life led by St. Francis and his brothers. It manifested a human longing for something lasting, something indestructible, something that would go beyond earthly life. For St. Francis poverty was not a goal in itself but rather a reality that would make him become more like Son of God. Fr. K. Esser, a Franciscan, observed that in a precise and profound way; in St. Francis he would recognise attributes of Christ.

Tłum. Izabela Kołodziej

Słowa kluczowe: Kajetan Esser, ślub ubóstwa, ubóstwo zewnętrzne, ubóstwo wewnętrzne, ubóstwo braci mniejszych, ubóstwo trynitarzy, ubóstwo benedyktyńskie, praktykowanie ubóstwa, Reguły.

Key words: Kajetan Esser, vow of poverty, external poverty, internal poverty, Friars Minor poverty, Trinitarian poverty, Benedictine poverty, practicing poverty, Rules.

BIBLIOGRAFIA

ACCROCCA F., *La Trinità negli scritti di Francesco d'Assisi. W: La liberazione dei «cattivi» tra Cristianità e Islam. Oltre la Crociata e il Jihad: tolleranza e servizio umanitario. Atti del Congresso interdisciplinare di studi storici (Roma, 16-19 settembre 1998) organizzato per l'VIII centenario dell'approvazione della regola dei Trinitari da parte del Papa Innocenzo III il 17 dicembre 1998-15.* Red. G. Cipollone. Città del Vaticano 2000.

³¹ FRANCISZEK Z ASYŻU ŚW. *List skierowany do całego Zakonu wraz z modlitwą Wszechmogący Wiekuisty.* W: *Źródła franciszkańskie.* Red. R. Prejs. Kraków 2005 s. 259.

- BONAWENTURA św., *Życiorys większy świętego Franciszka z Asyżu*. W: *Źródła franciszkańskie*. Red. R. Prejs. Kraków 2005 s. 831-1005.
- BRACALONI L., *Nella spiritualità francescana. Regola di povertà*. Firenze 1939.
- ESSER K., *Le ammonizioni di San Francesco*. Roma 1974.
- ESSER K., *Mysterium Paupertatis. L'ideale della povertà in S. Francesco d'Assisi*. W: *Temî spirituali*. Red. K. Esser. Milano 1981 s. 67-91.
- ESSER K., *Origini e inizi del movimento e dell'Ordine Francescano*. Milano 2009.
- ESSER K., *Rule and Testament of St. Francis. Conferences to the modern followers of Francis*. Chicago – Illinois 1977.
- FRANCISZEK Z ASYŻU św., *List skierowany do całego Zakonu wraz z modlitwą Wszechmogący Wiekuisty*. W: *Źródła franciszkańskie*. Red. R. Prejs. Kraków 2005 s. 256-262.
- FRANCISZEK Z ASYŻU św., *Napomnienia*. W: *Źródła franciszkańskie*. Red. R. Prejs. Kraków 2005 s. 195-206.
- FRANCISZEK Z ASYŻU św., *Regula niezatwierdzona [dalej: 1Reg]*. W: *Źródła franciszkańskie*. Red. R. Prejs. Kraków 2005 s. 95-124.
- FRANCISZEK Z ASYŻU św., *Regula zatwierdzona [dalej: 2Reg]*. W: *Źródła franciszkańskie*. Red. R. Prejs. Kraków 2005 s. 125-136.
- GIACOMO DA VITRY, *L'Ordine e la predicazione dei frati Minori*. W: *Fonti Francescane*. Red. E. Caroli. Padova 2004 s. 2213-2229.
- MATHA J. DE, *Trinitarian Rule of 1198, in The Trinitarians' Rule of Life*. Text of six principal editions. Transcribed and edited by J.J. Gross. Rome 1983.
- MERLO G., *Nel nome di san Francesco. Storia dei frati Minori e del francescanesimo sino agli inizi del XVI secolo*. Padova 2003.
- MESSA P., *Frate Elia. Da Assisi a Cortona. Storia di un passaggio*. Cortona 2005.
- SAN BENEDETTO DA NORCIA, *La Regola. Testo integrale latino-italiano. Introduzione e commento di Georg Holzherr*. Edizione italiana a cura delle Monache Benedettine dell'Abbazia Mater Ecclesiae. Isola San Giulio (Casale Monferrato) Piemonte 1999.
- URIBE ESCOBAR F., *Strutture e specificità della vita religiosa secondo la regola di s. Benedetto e gli opuscoli di s. Francesco D'Assisi*. Roma 1979.